

Evoluția conceptului SALAFIYYA

de Ana POPESCU*

ABSTRACT

This study examines the conceptual evolution of the salafiyya movement, along with the reason for which nowadays it came to designate both the reformist-modernist movement that arose at the end of the 19th century – early 20th century; and the fundamentalist one, which can rather be associated with Wahhabism. In this regard, marked by an internal crisis which was caused by the abolition of the Caliphate and the issue of European colonialism, a new school of thought can be distinguished in the Arab Muslim world, on its way to modernization.

Following the conceptual evolution of Salafism, as it was conceived by the parents of this current (Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī and Muḥammad ‘Abduh) I note that salafiyya is a particularly nuanced movement that encompassed straight from the beginning different perspectives. In this respect, its initial objective was to modernize society and often manifested itself in a series of generalist and rather utopian ideas. The disjunction that led to its departure from the original form was strongly influenced by Rašīd Riḍā’s sympathies for the Saudi Wahhabism, distinguishing in this manner a politicized direction. It was this that led the movement toward a deviation of the original principles of the so-called Salafism, to the form from which today’s orientation originates from, culminating, eventually, with the most radical of interpretations, that of Sayyid Quṭb, which has been taken over and modified to this day.

The first generation of Salafists, outlined at the end of the 19th century, did not use this name to identify themselves, the source of the confusion was rather generated by the journal "Al-Maġalla as-Salafiyya", which originally published the writings of reformers such as Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī and Muḥammad ‘Abduh, and later came to support the Wahhabi movement through its publications.

Therefore, I find that the main concepts have been recontextualized and resemanticized. In this sense, the fundamental difference that can be distinguished between modernist Salafis and fundamentalist Salafis is the way they relate to modernity. While the first generation advocates the importance of science and technology, necessary for the Muslim world’s own emancipation, in a way that does not deviate from its own Islamic identity, the second generation ends up rejecting everything modern and Western, addressing a rather violent rhetoric. Of course, there is also a paternity relationship, as both assume pan-Islamic goals, have the desire to build societies that operate on the basis of Islamic rules and look at the idealized model of Islamic society, that of the as-Salaf aṣ-Ṣāliḥ.

* Absolventă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, din cadrul Universității din București, secția arabă-spaniolă, în prezent masterandă a programului „Spațiul Islamic: societăți, culturi, mentalități”, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București.

Consultând literatura relevantă de specialitate a subiectului cercetat și având acces parțial la corpusul de text arab al părinților acestei mișcări intelectuale, Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī¹², Muḥammad ‘Abduh¹³ și Rašīd Riḏā¹⁴ și, ulterior, Sayyid Quṭb¹⁵, îmi propun să cercetez evoluția conceptuală a termenului *salafīyya*, alături de motivul pentru care acesta a ajuns să desemneze atât mișcarea reformist-modernistă, cât și cea fundamentalistă, asociată mai degrabă wahhabismului.¹⁶

Termenul *salafīyya*, în prezent cel mai adesea asociat fenomenului de islamism violent, a suferit anumite modificări de-a lungul timpului. Cine este sau nu *salafīyy* e o întrebare disputată, iar pentru a răspunde trebuie descifrat mai întâi sensul acestui cuvânt.

Din punct de vedere lingvistic, conform lui Hans Wehr, *salaf*, cu pluralul *aslāf*, înseamnă „predecesori”, „strămoși” (Wehr, 1961). Cu același sens este utilizat și în Coran „*Faġa ‘alnāhum salaf^{an} wamaṭal^{an} li-l-‘aḥirīna*”¹⁷ (Coran XLIII:56 apud Bin ‘Alī, 2015, p. 2).

Din punct de vedere religios, acest termen desemnează primele generații de musulmani, mai exact companionii Profetului și urmașii acestora, cunoscuți drept *as-salaf aṣ-ṣāliḥ*¹⁸, o generație de referință, potrivit afirmației Profetului: *ḥayru n-nāsi qarnī, ṭumma llaḏīna yalūnahum, ṭumma llaḏīna yalūnahum*.¹⁹ (cf. Al-Buḥārī, v. bibliografie), dar și datorită proximității lor față de învățăturile islamului, bucurându-se de îndrumarea directă a Profetului.²⁰ (Bin ‘Alī, 2015, pp. 1-2).

În mod logic, *salafīyya* înseamnă metoda strămoșilor (a primelor generații de musulmani) și, conform lui H. Wehr, termenul desemnează mișcarea modernizatoare inițiată la finalul secolului al XIX-lea: „o mișcare reformatoare islamică în Egipt, înființată de Muḥammad ‘Abduh” (1849-1905) (Wehr, 1961, p. 423).

Așadar, conform acestui raționament, un adept al curentului *salafīyya* este o persoană ce dorește să revină la sursele primare ale islamului, la generația *as-salaf aṣ-ṣāliḥ*. Cu toate acestea, salafismul s-a manifestat în diverse moduri și a avut mai multe etape de evoluție.

Conform lui H. Lauzière, *salafīyya* poate fi împărțită în două categorii, ce diferă ca substanță: salafism modernist și salafism fundamentalist (Lauzière, 2016, p. 4). Salafismul modernist, avându-i ca reprezentanți principali pe Ġamāl ad-Dīn Al-Afġānī, Muḥammad ‘Abduh și Rašīd Riḏā, este o mișcare reformatoare multifacetică, ce ia naștere ca o nevoie de reacție în fața propagării, tot mai accentuate, a ideilor civilizației europene și care dorește adaptarea islamului noii realități tehnologice și intelectuale (Lauzière, 2016, pp. 4, 5). În acest sens, soluția identificată constă în redeschiderea porților *iġtihād-ului*²¹, renunțarea la *taqlīd*²², revenirea la sursele primare, din vremea *as-salaf aṣ-ṣāliḥ*²³ și reinterpretarea religiei, în concordanță cu noile nevoi generate de modernitate. Ambele generații de salafīști privesc spre perioada de aur a islamului ca model civilizațional, ceea ce explică denumirea de *salafīyya* atribuită acestui curent. Spre deosebire de varianta lor fundamentalistă, ce vizează o izolare totală față de Europa, această primă categorie privește cu admirație știința și sistemul occidental și optează chiar pentru introducerea graduală a anumitor componente ale sistemului european, dar într-o manieră pe care lumea islamică să o poată asimila, și anume fără a se abate considerabil de la fundamentele religioase (Lauzière, 2016, p. 6).

Cea de-a doua categorie, cea puritană sau fundamentalistă, cu o abordare literală a textelor religioase, este adesea asociată wahhabismului și întruchipează ceea ce astăzi numim salafism. Adepții săi

definesc acest curent drept o revenire la islamul primelor trei generații de musulmani²⁴, incorupt, pur, așa cum a fost revelat inițial, lipsit de inovații (*bid‘a*), abateri (*inḥirāf*) și fără influențe străine (Lauzière, 2016, p. 6).

Numeroși specialiști plasează existența salafismului în diferite perioade istorice, începând cu secolul al IX-lea și până în secolul XXI, acreditând ideea conform căreia fiecare epocă a avut propria versiune de *salafīyya*, în pofida faptului că dovezile ce ar putea veni în sprijinul acestui concept sunt aproape inexistente (Lauzière, 2010, p. 369).

Oare cum a ajuns același termen să cuprindă două curente de gândire complet diferite? Urmărind evoluția istorică a acestui concept, Henri Lauzière oferă o serie de răspunsuri la această întrebare neglijată până în prezent, explicând fiecare stadiu de evoluție al salafismului.

Henry Lauzière (2010) remarcă faptul, că sursele primare nu ar indica utilizarea termenului *salafīyy* de către personaje precum Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī și Muḥammad ‘Abduh pentru a se autoidentifica. În al-‘*Urwa al-Wuṭqā*²⁵ nu este menționat acest cuvânt nici ca substantiv (*salafīyya*), nici ca adjectiv (*salafīyy*, *salafīyyūna*). ‘Abduh face o scurtă referire la salafīți în *al-Manār*²⁶, însă nu reiese faptul că s-ar fi considerat unul dintre ei (‘Abduh, 1902, p. 405 apud Lauzière, 2010, p. 374).

În acea perioadă, a fi salafit însemna a adera la școala hanbalită²⁷ și a fi adept al ideologiei promovate de Ibn Taymiyya²⁸ (*al-maḏhab as-salaf*), aspect rezultat dintr-o scrisoare ce datează din anul 1909, trimisă de Ġamāl ad-Dīn al-Qāsimī²⁹ către Maḥmūd Šukrī al-Alūsī³⁰ (al-‘Aġmī, 2001, pp. 47, 60, 70-71, 163 apud Lauzière, 2010, p. 375). Rašīd Riḏā, în schimb, se declară *salafīyy*, însă în legătură directă cu wahhabismul și nu cu școala de gândire reformatoare (*madrassa fikriyya*), fondată

de Afġānī și ‘Abduh (Riḏā, 1908, p. 95 apud Lauzière, 2010, p. 374). Acesta vorbește despre *al-wahābiyya as-salafīyya*³¹, ceea ce, bineînțeles, nu implică faptul că wahhabiții ar fi fost promotori ai modernismului islamic (Riḏā, 1905, p. 5 apud Lauzière, 2010, p. 374).

Potrivit lui Lauzière, asocierea dintre termenul *salafīyya* și mișcarea reformistă inițiată la final de secol XIX i se datorează, cu precădere, lui Louis Massignon, care, în *Revue du Monde Musulman*, îl prezintă, în mod eronat, pe Rašīd Riḏā drept lider al acestui curent (Massignon, 1918-19, p. 325; 1925, pp. 281, 312-13 apud Lauzière, 2010, p. 374), idee ce a fost, ulterior, preluată de majoritatea orientaliștilor.

Acest termen a fost propagat de Rašīd Riḏā și de alți gânditori musulmani, prin intermediul jurnalului *al-Maġalla as-Salafīyya* și al librăriei *al-Maktaba as-Salafīyya*, fondate de Muḥibb ad-Dīn al-Ḥaṭīb³² și ‘Abd al-Fatāḥ Qatlān³³ la Cairo, doi emigranți sirieni ce se aflau în legătură cu acest curent modernizator de gândire (Lauzière, 2010, p. 370). În revista în cauză, se difuzează o largă serie de scrieri moderniste, inclusiv sunt reeditate și publicate creațiile unor filozofi musulmani medievali, precum al-Fārābī³⁴ și Ibn Sīnā³⁵. Astfel, misiunea auto-declarată a cotidianului este aceea de a asigura accesul publicului larg la cărți cu tematică diversă: religie, știință, literatură, istorie, societate, cu năzuința de a scoate la lumină trecutul măreț al musulmanilor și maniera în care aceștia au contribuit la conturarea modernității în Occident (Lauzière, 2010, pp. 370-378).

Așa cum se poate observa, temele lucrărilor publicate sunt în perfect acord cu ceea ce înțelegem astăzi prin salafism modernist, cu accent pe caracterul rațional și dinamic al islamului.

Cotidianul *al-Maġalla as-Salafīyya* utilizează termenul *salafīyya* drept slogan – ceea ce determină

¹² Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī (1838-1897) a fost un jurnalist, filosof și activist politic ce a militat pentru reformarea civilizației musulmane în fața dominației europene, personalitate ce a influențat în mod decisiv dezvoltarea gândirii islamice în secolele XIX-XX (Britannica, v. bibliografie).¹³ Jevrem a fost înmormântat a doua zi în biserica pe care o ctitorise pe moșia sa de la Manasia – Urziceni.

¹⁴ Muḥammad ‘Abduh (1849-1905) a fost un savant, jurist și un reformator liberal care a condus mișcarea reformistă de la finalul secolului XIX în Egipt și în alte țări, având drept scop imprimarea unui suflu nou învățăturilor islamice și instituțiilor din epoca modernă (Britannica, v. bibliografie).

¹⁵ Rašīd Riḏā (1865-1935) a fost un savant musulman, influențat profund de ideile reformiștilor musulmani Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī și Muḥammad ‘Abduh (Britannica, v. bibliografie).

¹⁶ Sayyid Quṭb (1906-1966), membru de frunte al Frăției Musulmane, a fost un ideolog și o figură centrală în cadrul actualului islamism violent, scrierile sale exercitând o puternică influență asupra grupărilor fundamentaliste militante (Britannica, v. bibliografie).

¹⁷ Termen ce face referire la mișcarea fundamentalistă din cadrul islamului sunnit, asociată doctrinelor reformiste hanbalite ale teologului Muḥammad ibn ‘Abd al-Wahhāb (1703-1792) (Britannica, v. bibliografie).

¹⁸ (tr. George Grigore, v. bibliografie) „Noi i-am făcut apoi amintire și pildă celorlalți.”

¹⁹ (lit.) Strămoșii cei drepti.

²⁰ (tr.a.) Cei mai buni oameni sunt cei din generația mea, apoi generația următoare, apoi generația următoare și apoi cei de după aceștia.

²¹ Companionii Profetului Muḥammad (Ṣaḥāba sau Aṣḥāb). Aceștia sunt considerați cea mai importantă sursă de Ḥadīṭ (colecții de relatări ale faptelor și spuselor Profetului) (Britannica, v. bibliografie).

²² Acțiunea de a lua o decizie legală folosind raționamentul independent al juristului în interpretarea surselor legale, mai precis, Coranul și Sunna.

²³ Opusul iġtihād-ului, acceptarea necondiționată a deciziilor juridice ale unui alt savant, fără a cunoaște neapărat baza acestora.

²⁴ (tr.a.) „predecesorii cei drepti”, în general este vorba despre primele trei generații de musulmani.

²⁵ Primele trei generații fiind compuse din companionii Profetului (aṣ-ṣaḥābatu), succesorii (at-tābi‘ūna) și succesorii succesurilor (tābi‘ū t-tābi‘īna).

²⁶ Periodic înființat de Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī și Muḥammad ‘Abduh, care, printre altele, publică articole politice orientate împotriva imperialismului britanic în teritoriile islamice. De asemenea, se dedică ideii de unitate în rândul musulmanilor (Britannica, v. bibliografie).

²⁷ Revistă cu tematică islamică înființată la Cairo în 1898, publicată și editată de către Rašīd Riḏā (Jakob, 1997, p. 69).

²⁸ Una dintre cele patru mari școli islamice sunnite de jurisprudență, fondată de către savantul Aḥmad ibn Ḥanbal (780-855) (Ramadan, 2006, pp. 24-29). Orientarea acesteia este strictă și tradiționalistă, regăsindu-se în mod predominant în state precum Arabia Saudită și Qatar (Champion, 2002, p. 23).

²⁹ Ibn Taymiyya (1263-1328) este unul dintre cei mai importanți teologi musulmani, care, având în vedere orientarea sa hanbalită, a sprijinit întoarcerea la sursele religioase primare, acestea fiind Coranul și Sunna, mai exact scrierile revelate și tradițiile profetice (Britannica, v. bibliografie).²⁹ Un

³⁰ Ġamāl ad-Dīn al-Qāsimī (1866-1914) este unul dintre pionierii renașterii științifice și religioase din Levant și un important teolog musulman.

³¹ Maḥmūd Šukrī al-Alūsī (1856-1924) a fost un teolog salafist din Irak (Fattah, 2003).³¹ Un

³² (tr.a.) Wahhabismul salafit.

³³ Muḥibb ad-Dīn al-Ḥaṭīb (1886-1969), intelectual arab, născut la Damasc, fondator al editurii Salafīyya. S-a aflat în relații apropiate cu Rašīd Riḏā (Ġazāl, 1997, pp. 134, 135).

³⁴ Abd al-Fatāḥ Qatlān (d. 1931), emigrant sirian ce trăia la Cairo și un fost partener în afaceri al lui Riḏā, fondatorul jurnalului Al-Maġalla as-Salafīyya, pe care îl traduce în engleză sub denumirea Salafīyya Review (Lauzière, 2010, p. 37).

³⁵ Al-Fārābī (878-950), filozof musulman, unul dintre cei mai importanți gânditori ai islamului medieval. În lumea islamică medievală este considerat cea mai mare autoritate filozofică după Aristotel (Britannica, v. bibliografie).

³⁶ Ibn Sīnā sau Avicenna (980-1037), om de știință și filozof musulman. Este cunoscut, în mod special, pentru contribuțiile sale în medicină și filozofie aristotelică (Flannery, 2021).

o schimbare a sensului inițial, cel strict religios – și îl asociază, implicit, în mentalul colectiv programului multifacțat reformist reprezentat de personalități precum al-Afġānī, ‘Abduh și Riḏā (Lauzière, 2010, pp. 370-378).

Potrivit opiniei lui Muḥammad al-Būfī, jurnalul și librăria au avut un rol fundamental în difuzarea noțiunii de salafism, confirmând ideea conform căreia, *salafīyya* nu a existat cu acest sens până la începutul secolului XX (Al-Būfī, 1998, pp. 234-35 apud Lauzière, 2010, p. 382). Prin publicațiile sale, *al-Maġalla as-Salafīyya* aduce contribuții substanțiale în conturarea a ceea ce constituie, astăzi, salafismul. Mai mult decât atât, conform descrierii lui ‘Aġāġ Nūwayhiḏ, nu este vorba despre o simplă editură, ci este chiar un slogan (*ṣī ‘ār*) al întregii mișcări, ce a căutat să revitalizeze întreg patrimoniul arabo-islamic, revenind la „strămoșii evlavioși” (Nūwayhiḏ, 1993, p. 41 apud Lauzière, 2010, p. 382).

În anul 1919, librăria *Salafīyya* dobândește denumirea de *al-Maṭba‘atu s-Salafīyyatu wa-Maktabatuhā* (Al-Ḥaṭīb, „Muḏakkirat”, p. 170 apud Lauzière, 2010, p. 383). Numeroși reformatori asociați acestei librării și edituri, printre care Raṣīd Riḏā, ajung să sprijine noul Stat Saudit, considerat un garant al renașterii politice și sociale în lumea musulmană și devin, astfel, mult mai conservatori din punct de vedere religios, ulterior abandonând complet reformele moderniste și aderând, în totalitate, la ideologia wahhabită (Pall, 2015, pp. 346-347). Aceeași postură o adoptă și al-Ḥaṭīb. Aceste aspecte se reflectă în scrierile revistei *Salafīyya*, care își deschide o filială la Mecca, specializându-se în scrieri hanbalite și pro-wahhabite. Este momentul în care se conturează o ambivalență, în ceea ce privește conținutul ideatic al textelor publicate în revistă, fapt care a contribuit considerabil la confuziile existente, astăzi, între *salafīyya* ca mișcare reformatoare modernă și *salafīyya* ca doctrină islamică puritană (Lauzière, 2010, p. 383). În consecință, atât jurnalul, cât și conceptul în sine își pierd „aroma modernistă” (Lauzière, 2010, p. 383).

Potrivit opiniei lui Henri Lauzière, evoluția conceptuală a salafismului nu poate fi înțeleasă fără o analiză, în paralel, a apariției și evoluției jurnalului pe scena europeană, conotațiile termenului fiind în strânsă legătură cu traseul acestei reviste.

În anul 1917, librăria *Salafīyya* devine *al-Maktabatu s-Salafīyya wa-l-Maġallatu s-Salafīyya*, denumire pe care Louis Massignon o interpretează drept titulatură a mișcării intelectuale asociate lui

‘Abduh și Al-Afġānī (Massignon, 1918-19, p. 325 apud Lauzière, 2010, pp. 379-381), etichetă preluată ulterior de Henri Laoust³⁶. Bazându-se pe ipoteza eronată a lui Massignon, conform căreia *salafīyya* ar reprezenta un slogan creat de al-Afġānī și Muḥammad ‘Abduh, Laoust introduce substantivul salafism (*salafisme*) în literatura de specialitate, odată cu publicarea unui articol de presă în anul 1932. În mod similar, Hamilton Gibb³⁷ lansează acest termen în spațiul englez.

Deși Al-Ḥaṭīb și Qatlān nu au avut intenția de a eticheta curentul de gândire în cauză sub denumirea de *salafīyya*, criteriile tematice ale publicațiilor acestora au fost interpretate drept indicii ale trăsăturilor definitorii asociate acestui concept (Lauzière, 2010, pp. 378-381). Luând în considerare faptul că, în perioada respectivă *salaf* desemna ideologiile asociate hanbalismului, revista și editura anterior citate, prin succesul de care se bucură, conduc la estomparea distincției dintre doctrina teologică a salafilor (*maḏhab as-salaf*) și curentul modernist, pentru care *al-‘aslāf* au servit drept puncte de referință. Această etapă modifică spectrul conceptual al modernismului islamic, ce ajunge să fie asociat wahhabismului, întrucât în literatura pe care o distribuie – care încă promovează, într-o anumită măsură, scrieri moderniste – considerentele puriste prevalează asupra deschiderii manifestate la început (Lauzière, 2010, p. 43).

Asistând la așa-zisa intruziune a fundamentalismului neo-hanbalit în cadrul programului reformist, Henri Laoust constată existența unui proces de evoluție, prin care entitatea intelectuală numită salafism s-a transformat în wahhabism sau în *neo-salafīyya* (Laoust, 1932, pp. 182, 190 apud Lauzière, 2010, p. 43).

În pofida faptului, că *neo-salafīyya* practică o abordare ad-literam a textelor religioase și privește în urmă spre generația de aur a islamului – înainte de a fi corupt de inovații –, cea a *salaf*, pentru ghidare, nu abandonează, totuși, reformele moderate în perioada colonialismului. Radicalizarea survine ulterior, în timpul obținerii independenței, când se constată o laicizare de neacceptat a societății (Lauzière, 2016, p. 99). Momentul cheie al evoluției salafismului apare începând cu anul 1970, când devine o ideologie atotcuprinzătoare, ce caută să reglementeze fiecare aspect al vieții: „salafismul a devenit o modalitate de a vedea lumea ce a înglobat întreaga existență, de la cunoaștere până la practică, de la moralitate până la etichetă, și chiar de la religie până la politică” (Lauzière, 2016, p. 201).

În consecință, ceea ce demonstrează Henri

Lauzière este lipsa oricărei dovezi ce ar putea atesta folosirea termenului *salafīyya* de către Ġamāl ad-Dīn al-Afġānī sau Muḥammad ‘Abduh, pentru a se autodefini, varianta cea mai credibilă fiind ipoteza conform căreia, Louis Massignon este cel care a lansat acest termen în literatura de specialitate.

Un alt aspect punctat de Henri Lauzière, care contribuie la această ambiguitate conceptuală, îl constituie scrisoarea lui Yūsūf ad-Diġwī, un intelectual anti-reformist de la Al-‘Azhar, publicată de către un antreprenor din Damasc, în anii ’20, sub titlul „*Kālimat³⁸ fi-s-Salafīyyati l-Ḥāḏirati³⁹*”. Scrisoarea reprezintă o critică la adresa anumitor tendințe reformiste, îndreptată pe de-o parte asupra adepților lui Ibn Taymiyya³⁸, iar pe de altă parte asupra lui Muḥammad ‘Abduh. Totuși, acesta din urmă ar putea fi cu greu descris drept un adept al lui Ibn Taymiyya. Editorul nu explică motivul pentru care a decis să îi numească pe amândoi „salafiți”.

Drept rezultat, se constată utilizarea, în spațiul arab, a termenului de *salafīyya* cu același sens cu care este prezent în literatura orientalistă occidentală (Lauzière, 2010, p. 381).

Precum am arătat anterior, cu toate că al-Afġānī, Muḥammad ‘Abduh și Raṣīd Riḏā nu au utilizat acest termen pentru a își denumi mișcarea reformatoare, este vorba de o linie de descendență, întrucât salafismul de astăzi nu este produsul unui singur eveniment istoric sau creația unui singur individ, ci există o linie de succesiune, o ascensiune filozofică evolutivă ce își are originea la finele secolului al XIX-lea (Turner, 2010, p. 547). Se poate afirma faptul, că al-Afġānī reprezintă punctul de plecare, în timp ce Raṣīd Riḏā este cel ce conduce această mișcare în zona wahhabismului și pune fundațiile, a ceea ce avea să devină ideologia laturii fundamentaliste a salafismului (Henzel, 2005, p. 73 apud Turner, 2010, p. 548). Mesajul a fost dirijat într-o direcție radicală, prin intermediul Frăției Musulmane, în special prin contribuția lui Sayyid Quṭb, marele ideolog al salafismului radical de astăzi.

Punctul comun de pornire dintre prima clasă de salafiști, cei raționaliști, și cei fundamentalisti îl reprezintă starea de decadență morală și politică a *ummei*³⁹ (Razwy, 1997, p. 117 apud Turner, 2010, p. 548). Adepții ambelor curente identifică drept soluție a acestei probleme întoarcerea către sursele primare religioase, din vremea *salaf*, înainte ca islamul să fie corupt de inovații, precum și redeschiderea porților

īġtihād-ului. Ambele curente refuză urmarea școlilor tradiționale islamice (Henzel, 2005, p. 71 apud Turner, 2010, p. 548). Distincția fundamentală dintre ele constă în modalitatea prin care înfăptuiesc acest lucru. Generația modernistă are o abordare raționalistă a textelor, pe când cea fundamentalistă dorește interpretarea literală a surselor primare (Wiktorowicz, 2006, p. 212). Ambele curente pleacă de la dihotomia „noi/ceialți” în fața unei amenințări străine, diferența constând în faptul că, personalități precum Afġānī și ‘Abduh sunt de acord cu introducerea conceptelor occidentale în mod selectiv, în măsura în care s-ar putea adapta civilizației musulmane (Razwy, 1997, p. 133 apud Turner, 2010, p. 548) și chiar admiră raționalismul, tehnologia și științele Occidentului (Razwy, 1997, p. 130 apud Turner, 2010, p. 548). În schimb, Riḏā face un pas mai radical, resuscitând conceptul lui Ibn Taymiyya al noii *āġhiliyya*⁴⁰, pe care îl adaptează vremurilor sale, mergând pe ideea, că numai o lume islamică lipsită de influențe străine ar putea contracara amenințarea externă (Benjamin, 2003, pp. 56, 57 apud Turner, 2010, p. 548). Se poate afirma faptul, că viziunea lui Riḏā a impulsionat procesul de politizare a islamului, prin intermediul ideilor sale cu privire la Califat și Statul Islamic, care, potrivit lui Itzhak Weismann, pun, ulterior, bazele conceptuale ale salafismului contemporan (Weismann, 2009, p. 267; Hourani, 1983, pp. 222-244; Enayat, 2005, pp. 69-83).

Un alt moment cheie în ceea ce privește evoluția salafismului este reprezentat de abolirea Califatului, fapt ce marchează finalul aspirației la unitatea islamică pentru care luptau moderniștii. Evenimentul este considerat o catastrofă culturală, ce antrenează înființarea Frăției Musulmane de către Ḥassan al-Bannā⁴¹ în 1928 (Benjamin, 2003, p. 57 apud Turner, 2010, p. 548). Obiectivul principal al Fraților Musulmani este restaurarea suveranității divine, prin intermediul unui guvern, care să opereze pe baza valorilor și a normelor musulmane (Davidson, 2003, p. 98 apud Turner, 2010, p. 548) și având drept slogan: „Dumnezeu este obiectivul nostru, Coranul constituția noastră, efortul (*ġihād*) este calea noastră și moartea pentru Allah este cea mai mare aspirație a noastră” (Benjamin, 2003, p. 57 apud Turner, 2010, p. 548). Din rândurile acestei organizații se ridică unul dintre cei mai influenți gânditori ai curentelor radicale salafiste, Sayyid Quṭb (Turner, 2010, p. 549) – acesta fiind cel care dislocă discursul islamic

³⁶ Henri Laoust (1905-1983) a fost un orientalist francez cunoscut pentru contribuțiile sale în ceea ce privește studiul școlii islamice hanbalite, precum și schismele din cadrul islamului.

³⁷ Hamilton Gibb (1895-1971) a fost un orientalist scoțian, profesor de limba arabă, precum și editor al „Encyclopaedia of Islam”.

³⁸ Taqī ad-Dīn ‘Aḥmad ibn Taymiyya (1263-1328), teolog musulman, adept al școlii hanbalite, ce propunea întoarcerea credinței musulmane la sursele primare.

Scrierile sale sunt o importantă sursă de inspirație a curentului wahhabit (Laoust, 2021).

³⁹ Comunitatea musulmană.

⁴⁰ „Epoca ignoranței”, mai precis perioada dinaintea apariției islamului.

⁴¹ Ḥassan al-Bannā (1906-1949), om politic egiptean, fondator al Frăției Musulmane, joacă un rol central pe scena politică și socială egipteană a momentului (Britannica, v. bibliografie).

din contextul său spiritual, transformând religia într-o ideologie atotcuprinzătoare, atașată fiecărui aspect al realității: social, economic, politic etc. (Cooper, 2004, p. 130 apud Turner, 2010, p. 549).

Rezumând, se poate argumenta că generația de reformatori reprezintă o etapă timpurie a formării trendului de salafism radical (Weismann, 2009, p. 267).

Concluzii

În încheiere, urmărind evoluția conceptuală a salafismului, așa cum a fost el gândit de către părinții curentului – într-o perioadă istorică în care lumea islamică încerca să identifice proiecte pentru funcționarea societății – constatăm faptul, că *salafiyya* este o mișcare deosebit de nuanțată, ce cuprinde încă de la început curente de opinie diferite.

Obiectivul său inițial a fost acela de a moderniza societatea și s-a manifestat printr-o serie de idei

generaliste și chiar utopice, generate de Ğamāl ad-Dīn al-Afġānī și Muḥammad ‘Abduh. Disjunția ce a determinat îndepărtarea de forma sa inițială a fost puternic influențată de simpatiile lui Rašīd Riḏā pentru wahhabismul saudit, distingându-se o direcție politizată. Acesta a fost cel ce a condus mișcarea către o deviere a principiilor inițiale ale salafismului, către forma din care provine și orientarea din prezent, culminând cu cea mai radicală dintre interpretări, cea a lui Sayyid Quṭb, ce a fost preluată și modificată până în zilele noastre.

Unul dintre punctele comune ale celor două curente este indicat chiar de numele acestora, salafism, ce se poate traduce prin maniera de a privi înapoi, spre generația de aur, drept sursă de inspirație și pentru a înțelege cum trebuie organizată lumea islamică, în concordanță cu principiile islamice. Ambele curente relevă problema generată de devierea *ummei* din calea islamului pur, fapt ce reclamă o revitalizare spirituală; cu toate acestea, metodele de acțiune sunt diferite.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. ***. 2000. Coranul (traducere: George Grigore). București: Kriterion. <https://www.altafsir.com/ViewTranslations.asp?Display=yes&SoraNo=1&Ayah=0&toAyah=0&Language=20&LanguageID=2&TranslationBook=15> (consultat pe data de 01.12.2021).
2. ‘Abduh, Muḥammad. 1948. *Al-’islām wa-n-naṣrāniyya ma’a l-’ilm wa-l-madaniyya*. Cairo: Dār al-Manār.
3. ‘Abduh, Muḥammad & Al-Afġānī, Ğamāl ad-Dīn. 2012. *Al-’Urwa al-Wuṭqā*. Cairo: Hindāwī. <https://www.hindawi.org/books/68096495/> (consultat pe data de 4.01.2021).
4. Bin ‘Alī, Muḥammad. 2015. “Salafis, Salafism and Modern Salafism: What Lies Behind a Term?”. *RSIS Commentary 57*. <https://www.rsis.edu.sg/rsis-publication/srp/co15057-salafis-salafism-and-modern-salafism-what-lies-behind-a-term/> (consultat pe data de 03.12.2021).
5. Champion, Daryl. 2002. *The Paradoxical Kingdom: Saudi Arabia and the Momentum of Reform*. Columbia University Press.
6. Editorii Enciclopediei. 2014. “Al-Fārābī”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/al-Farabi> (consultat pe data de 24.11.2021).
7. Editorii Enciclopediei. 2021. “Ḥassan al-Bannā”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Hasan-al-Banna> (consultat pe data de 25.11.2021).
8. Editorii Enciclopediei. “Companions of the Prophet”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Companions-of-the-Prophet> (consultat pe data de 12.12.2021).
9. Editorii Enciclopediei. “Muḥammad ‘Abduh summary”. *Encyclopedia Britannica* <https://www.britannica.com/summary/Muhammad-Abduh> (consultat pe data de 12.12.2021).
10. Editorii Enciclopediei. “Rashid Riḏā”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Rashid-Rida> (consultat pe data de 12.12.2021).
11. Editorii Enciclopediei. “Sayyid Quṭb”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Sayyid-Quṭb> (consultat pe data de 12.12.2021).
12. Editorii Enciclopediei. „Wahhābī”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Wahhabi> (consultat pe data de 12.12.2021).
13. Enayat, Hamid. 2005. *Modern Islamic Political Thought*. Londra/New York: I.B. Tauris.
14. Fattah, Hala. 2003. “Wahhabi Influences, Salafi Responses: Shaykh Mahmud Shukri and The Iraqi Salafi Movement, 1745-1930”. *Journal of Islamic Studies 14* (2). 127-148.
15. Flannery, Michael. 2021. “Avicenna”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Avicenna> (consultat pe data de 24.11.2021).

16. Ğazāl, Amal N. 1997. „Power, Arabism and Islam in the Writings of Muhibb al-Din al-Khatib in al-Fath”. *Past Imperfect* (6). 133-150. <https://journals.library.ualberta.ca/pi/index.php/pi/article/view/1427> (consultat pe data de 27.11.2021).
17. Hourani, Albert. 1983. *Arabic Thought in The Liberal Age 1798-1939*. New York: Cambridge University Press.
18. Jakob Skovgaard-Petersen. 1997. *Defining Islam for the Egyptian State: Muftis and Fatwas of the Dār al-Iftā*. Brill.
19. Kedourie, Elie. “Jamal al-Din al-Afghani”. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Jamal-al-Din-al-Afghani> (consultat pe data de 12.12.2021).
20. Laoust, Henri. 2021. “Ibn Taymiyyah”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Ibn-Taymiyyah> (consultat pe data de 25.11.2021).
21. Lauzière, Henri. 2010. “The Construction of Salafiyya: Reconsidering Salafism from The Perspective of Conceptual History”. *International Journal of Middle East Studies. 42* (3). 369-389. <https://www.jstor.org/stable/40784818> (consultat pe data de 03.10.2021).
22. Lauzière, Henri. 2016. *The Making of Salafism, Islamic Reform in the Twentieth Century*. New York: Columbia University Press.
23. Pall, Zoltan. 2016. “Review: The Making of Salafism, Henri Lauzière”. *The Middle East Journal 70* (2). 346-347. <https://muse.jhu.edu/article/614810/pdf> (consultat pe data de 17.10.2021).
24. Ramadan, Hisham M. (2006). *Understanding Islamic Law: From Classical to Contemporary*. Rowman Altamira.
25. Riḏā, Rašīd. 1906. *Ta’rīḥ*. Cairo: al-Manār.
26. Riḏā, Rašīd, 2012. *Al-Ḥilāfa*. Cairo: Hindāwī. <https://www.hindawi.org/books/95307537/1/> (consultat pe data de 03.12.2021).
27. Ṣaḥīḥ al-Buḥārī. <https://sunnah.com/bukhari:6429> (consultat pe data de 07.12.2021).
28. Turner, John. 2010. “From Cottage Industry to International Organisation: The Evolution of Salafi-Jihadism and the Emergence of the Al Qaeda Ideology”. *Terrorism and Political Violence. 22*. 541-548 <http://dx.doi.org/10.1080/09546553.2010.485534> (consultat pe data de 09.10.2021).
29. Wehr, Hans. 1961. *A Dictionary of Modern Written Arabic*. Cowan, J. Milton (editor). New York: Cornell University Press.
30. Weismann, Itzhak. 2009. “Genealogies of Fundamentalism: Salafi Discourse in Nineteenth-Century Baghdad”. *British Journal of Middle Eastern Studies 36* (2). 267-280. <http://dx.doi.org/10.1080/13530190903007301> (consultat pe data de 19.10.2021).
31. Wiktorowicz, Quintan. 2006. “Anatomy of the Salafi Movement”. *Studies in Conflict & Terrorism. 29* (3). 207-239. <http://dx.doi.org/10.1080/10576100500497004> (consultat pe data de 19.11.2021).